

Sissejuhatus

*„Kunagi püüdis rahvaloendaja mind lahterdada.
Ma sõin ta maksa ära koos põldubade ja suure
Amaronega.”¹*

– Thomas Harris, „Voonakeste vaikimine”

2003. aastal küsitles Ameerika Filmiinstituut oma saja aasta juubeli puhul 1500 näitlejat, režissööri ja ajaloolast, et selgitada välja viiskümmend kõigi aegade hirmsaimat ekraanipahalast. Selle nimekirja tipus troonis tuntuim ilukirjanduslik inimsööja, dr Hannibal „Kannibal” Lecter. Jonathan Demme’i lavastatud ja Oscari vääriliseks peetud „Voonakeste vaikimises” (Thomas Harrise romaani ekraniseeringus) teeb Sir Anthony Hopkins meeldejäáva rolli Lecterina, kes aitab äsja koolipingist tulnud FBI agendil Clarice Starlingil leida „Buffalo Billi” – sarimõrvarit, kes nülib oma naisohvreid, et valmistada „naiserüüd”.

Teisele kohale jäi selles küsitluses Norman Bates, emasse kiindunud hotellimänedžer Alfred Hitchcocki 1960. aasta linatseosest „Psühho”. Siinkohal väidate kindlasti, et Norman Bates polnud ju mingi kannibal. Kuid lubage mul selgitada.

Juba filmi avastseenis kutsus Hitchcock Eisenhoweri-ajastu kinopublikut sukelduma ammustesse tabudesse. Filmipublik, keda aasta varem olid elevile ajanud Rock Hudsoni ja Doris Day esimesed magamistoakomöödiad, leidsid end ühtäkki vuajeristidena hämaratesse nurgatagustesse piilumas. 1950ndate peavoolupublik polnud sellist asja varem näinud. Armukohtingute asemel (kus poolpaljad armastajad olid

¹ Tõlkinud Matti Piirimaa, kirjastus Katherine, 1995. (Tõlkija märkus)

ilmselgelt äsja tõusnud segi pööratud hotellivoodist) lasti vaatajatel nüüd piiluda läbi lukuaugu Batesi motelli. Hitchcocki meistriteost oli võimatu „Padjajuttudega” segi ajada.

Linastudes vastandliku vastukaja osaliseks saanud film pälvis tohutu publikumenu, mis püsib tänaseni. Kuigi „Psühho” esilinastusest on möödunud juba üle poole sajandi, on Bernard Herrmanni loodud keelpillipala üks kõigi aegade paremini äratuntavaid filmimeloodiaid. Vähem tuntud on seik, et Joseph Stefano kirjutatud „Psühho” stsenaarium tugineb tegelikult Robert Blochi odavale õudusromaanile, mis pajatab tõestisündinud loo Wisconsinis elanud Edward Geinist (hääldatakse: Giin), kes oli mõrvar, hauaröövel, nekrofiil ja kannibal.

1906. aastal sündinud Gein elas ülidomineeriva ema käpa all üksildast elu. Perele kuulus 160-aakrine talu seitsme miili kaugusel Plainfieldi linnast. Pärast venna surma 1944. aastal loobus Gein maaharimisest ja elatus koos emaga riiklikest toetustest ning harvadest juhutöödest. Kui ema 1945. aastal suri, jäi Gein hiiglaslikku talumajja üksi ning sulges ligipääsu suurele osale majast, säilitades ema toa täpselt sellisena, nagu see oli tema eluajal. Maja hakkas sedavõrd tõsiselt lagunema, et naabruskonna lapsed väitsid seal kummitavat.

1957. aasta 17. novembri öhtul hakkas erakliku „Vana Pentsiku Eddie” lugu vaikselt hargnema. Politsei uuris parasjagu kohaliku poodniku Bernice Wordeni kadumist, kui sai vihje, et Geini olla sel nädalal naise tööriistapoes mitu korda nähtud. Nad võtsid Geini naabrite juurest öhtusöögilauast kaasa ja esitasid kadunud Bernice'i kohta küsimusi. „Ta pole kadunud,” väitis Gein, „ta on praegu majas.”

Geini lagunevas talumajas polnud elektrit, seega pidid politseinikud sodi täis tubades ukerdamiseks kasutama tasku- ja õlilampe. Majatagusest kuurist leidis üks mees midagi, mida peeti esmapilgul puittala külge riputatud nülitud hirveks. Kuid pea alaspidi rippuv korjus oli kõike muud kui hirv: see osutus proua Wordeni peata kehaks. Kui rabatud seadusesilmad võikas mõrvapaigas ringi vaatasid, sai selgeks, et ümbruskonna lastel oli olnud õigus. Geini majas tõepoolest kummitas. Igast toast leiti üha uusi õudusi: inimpealuudest valmistatud supikausid, kardinanööri külge kinnitatud huuled ja inimeste rinnanibudest meisterdatud püksirihm. Köögis

pliidil olnud pannilt leidsid politseinikud väidetavalt Bernice Wordeni südame, samuti leidus seal inimorganeid täis topitud jääkirst.

Varsti pärast Geini arreteerimist hakkasid linna ja selle šokeeritud elanikke kimbutama ajakirjanikud kogu maailmast. Reporterid luusisid ümber Geini talu ja intervjueerisid naabreid. Mõned kohalikud meenusid, kuidas Gein oli neile „hirveliha” pakkunud, kuigi mees tunnistas ise hiljem võimudele, et pole eales ühtegi hirve küttnud. Plainfieldi Lihunik oli olnud ka populaarne lapsehoidja.

Pärast seitsmeleheküljelise artikli ilmumist ajakirjas Life (ja kolmeleheküljelist artiklit Time'is) sattusid miljonid ameeriklased Ed Geinist ja tema kuritegudest vaimustusse. Plainfieldist sai turismimagnet ning peagi ummistusid linnakese kitsukesed tänavad teosammul liikuvatest autodest. Samuti hakkasid levima „geinismid” ehk selleteemalised naljad.

Küsimus: „Mida kinkis Ed Gein oma pruudile sõbrapäevaks?”

Vastus: „Karbitäie farmi-Fannyt.”²

Aasta hiljem mugandas Robert Bloch Geini kuritöid veidike oma uue romaani tarbeks. Ta viis sündmuspaiga üle Phoenixisse ja keskendus pigem emasse kiindumise aspektile, jättes tükeldamise ning kannibalismi tagaplaanile. Alfred Hitchcock sai selle raamatu oma assistendilt ning hankis kohe pärast lugemist endale teose filmiõigused. Samuti lasi režissöör oma alluvatel kokku osta nii palju raamatu eksemplare kui vähegi võimalik. Sellega üritas ta vältida võimalust, et lugejad saavad loo süžee teada ja paljastavad saladused. Hoolimata Paramount Picturesi esialgsest vastuseisust lavastas põnevikumeister oma kuulsaima ja ka majanduslikult kõige kasumlikuma filmi, mis poleks kunagi saanud teoks ilma väikese vaikse kannibali Ed Geinita, kes väitis võimudele, et ta „lihtsalt pidi seda tegema”³

² 1940. ja 1950. aastatel oli USA suurimaks maiustustetootjaks Fanny Farmer. „Box of Farmer-Fannies” võiks tõlkes kõlada kui „Kastitäis talunike taguotsi”. (Kui pole mainitud teisiti, pärinevad märkused autorilt.)

³ Kui „Psühho” 1960. aasta 16. juunil esilinastus, saatis seda kohe edu. Kinode ees looklesid pikad järjekorrad ja kõikjal maailmas purustati senised kassarekordid. 50 aastat hiljem tuntakse endiselt kuulsat dušistseeni, mis väidetavalt põhjustas paljudel teise maailmasõja aegse põlvkonna esindajatel ablutofoobiast, hirmu pesemise ees (ladinakeelsest sõnast *abluere* ehk pesema). Vähesed kinokülalastjad taipasid, et „Psühhos” kasutatud „veri” oli tegelikult tuntud Bosco šokolaadisirup (millegipärast ei maininud firma seda seika kunagi oma reklaamides).

Aga kas meid tõesti üllatab, et tuntuim ekraanikurinahk on inimsööjast psühhiaater ja teiseks tuli realselt eksisteerinud leebe loomuga kannibalist mõrtsukas? Mitte eriti, sest paljudes kultuurides peetakse just teise inimese söömist kõige hullemaks (või peaaegu kõige hullemaks) teoks, mida inimene üldse teha võib. Seetõttu on sellised psühhopaadid nagu Jeffrey Dahmer (samuti Wisconsinis elanud) ja tema venelasest⁴ ametivend Andrei Tšikatilo omandanud kurikuulsate mõrtsukate nimistus isegi veidi müütilise staatuse. Ilukirjanduses muundusid inimsööjatest hälvikud võimsateks antikangelasteks ja kõmulehed puhusid tõsielu-kannibalide kuritööd sensatsiooniks. Need lood toidavad aga meie iha jõleduste järele, ja sellest ihast on saanud meie kaasaegse ühiskonna täiesti aktsepteeritud tahk.

Teisiti suhtuti „primitiivsetesse” sotsiaalsetesse või etnilistesse gruppidesse, mille liikmete jaoks polnud kannibalism tabu nagu Läänes. Parimal juhul leiti, et nende „metslaste” hingi on veel võimalik päästa, kui nad vastavad teatud tingimustele. Näiteks kehtestasid 20. sajandi esimesel poolel halva kuulsusega Uus-Guinea mägedes seigelnud maadeavastajad ja neile järgnenud misjonärid kohalikele elanikele karmi reegli: igasugune kannibalism on rangelt keelatud.

Kuid läbi ajaloo on aset leidnud palju karmimaid kultuurilise seksumise juhtumeid, kus (mis iganes põhjusel) teise inimese söömisel süüdistatuid on julmalt koheldud, orjastatud ja isegi mõrvatud. Sellise tegevusi kõige kurikuulsam näide pärineb 15. sajandi viimastest aastatest, kui miljonid Kariibi mere ja Mehhiko piirkonna pärismaalased kärmelt ilma erilise põhjuseta kannibalideks tembeldati. See andis aga nende uutele hispaanlastest premeestele vaba voli pärismaalasi röövima, peksta, valutada ja maha nottida.

Sarnaseid metsikusi panid massiliselt toime nii mõnedki Euroopa võimukandjad, kes oma sõnutsi vabastasid Lõuna-Ameerika, Aafrika ja Aasia Vaikse ookeani riike inimsööja-metslastest. Viimaseid polevat kuidagi saanud inimesteks pidada.

Kas eurooplaste suur kannibalismihirm oli pelgalt väljamõeldis,

⁴ Andrei Tšikatilo oli siiski ukrainlane. (Tõlkija märkus)

millega oma vallutusretki õigustada, või olidki olemas kultuurid (millega hispaanlased kokku puutusid), kus inimeste söömist peeti normaalseks nähtuseks? Kuigi kellegi kannibaliks tembeldamine osutus tõhusaks meetodiks isiku dehumaniseerimisel, siis on leitud ka tõendeid rituaalsest kannibalismist, mis on läbi ajaloo olnud seotud mitmesuguste matusetavade ning sõjarituaalidega.

Kui hakkasin neid kannibalismi vorme uurima, otsustasin peale nimetatud tegevuste otstarbe välja selgitada ka selle, kui laias ulatuses neid praktiseeriti (või siis mitte). Minu suureks üllatuseks – tegelikult mitte eriti suureks, kui uurimuse temaatikat arvestada – lahknevad antropoloogide seisukohad rituaalse kannibalismi suhtes märkimisväärselt. Mõned eitavad selle esinemist täielikult, teiste väitel seda küll esines, kuid harva. Kolmandad väidavad, et kannibalismi on eri kultuurides läbi ajaloo väga erinevatel põhjustel praktiseeritud. Ühe tõendusmaterjali jälgi ajades leidsin Euroopa ajaloost ka eriti õõvastava kannibalismivormi, mida viljeles ühtviisi kõrgklass, arstkond ja lihtrahvas lausa 20. sajandini välja.

Mulle kui zooloogile pakkus loomulikult huvi ka loomariigis esinevate kannibalismijuhtumite dokumenteerimine. Tagantjärele võin öelda, et alustasin oma uurimust väikeste eelarvamustega. Ühest küljest uskusin, et kui kannibalism on inimkonna hulgas eeldatavasti haruldane nähtus (vähemalt kaasajal), siis esineb see ka loomariigis sama harva.

Teemasse süvenedes avastasin aga, et kannibalismi esinemissagedus erineb loomarühmiti suuresti – mõnedel ei esine seda üldse ja teiste puhul on see tavaline nähtus. Erinevusi esineb nii liigiti kui isegi liigisiselt, sõltuvalt kohalikest keskkonnamõtjudest. Võib ka öelda, et kannibalism täidab erinevaid eesmärke, mis olenevad kannibalist. Leidub isegi näiteid, kus kannibalismist löikab kasu selle ohver.

Mitmete liikide puhul on kannibalism ilmnenu suhteliselt hiljuti, seda arvatavasti inimtegevuse tagajärjel. Näiteks teavitasid uudislood kokkunud üldsust sellest, et ühed meie planeedi väga tuntud loomad on äkitselt hakanud oma järglasi sööma. „Arktika jää sulamise tõttu on jääkarud kannibalismi juurde pöördunud,” teatas CNN. Times of London kajastas juhtunut järgnevalt: „Kliimamuutus sunnib jääkarusid kannibalideks hakkama.” Reutersil õnnestus õudusteskaalal saavutada lausa

10-punktiline tulemus, kui nad avaldasid oma kodulehel fotogalerii, kuidas täiskasvanud jääkaru kannab hambus nunnu surnud karupoja pead, selgrooriismed punase lindina järel lohisemas.

Selgus, et jääkarude kannibalismi tegelikud tagamaad olid vägagi üllatavad. Need tõestavad hästi, kuidas paljud kannibalismisüüdistused ja -juhtumid läbi ajaloo on osutunud valeks, tõendamatuks, liialdatuks, sensatsioonijanaliseks moonutuseks, pettuseks, teadusvõhiklikkuseks ja ka lihtsalt väga halvaks ajakirjanduseks. Aja möödudes vajuvad need lood ajalukku ja vead unustatakse. Nende vigade päevavalgele toomine ongi minu töö üks osa.

Mind hakkas väga huvitama, kas kannibalism on ka loomariigis tabu, seega püstitasin paar hüpoteesi. Ehk on meie vastumeelsus süüa liigikaaslast lausa ajju sisse kodeeritud, osa meie geneetilisest pärandist – näiteks paar geeni, mille avaldumine välistab sellise tegevuse. Arvasin, et kui niisugune sisseehitatud heidutusmehhanism tõesti olemas oleks, väldiksid inimesed ja loomad (mõne hästituntud erandiga, nagu mustad leskämblikud ja palvetajaritsikad) kannibalismi iga hinna eest. Sel juhul oleksid sel tabul bioloogilised alused.

Vastukaaluks vaagisin võimalust, et kui enamikku tabab vastumeelsuspuhang isegi kannibalismi mainimisel, võib see olla pelgalt kultuuriline nähtus. Kahtlemata viis see aina uute küsimusteni. Millised on kannibalismi-tabu kultuurilised juured ja kuidas on see nähtus nii laialt levinud? Mind pani imestama, miks kannibalism meid sedavõrd huvitab, kuigi on samas

meile täiesti vastuvõetamatu? Kas kannibalism võis olla me eellaste hulgas laialdasemalt levinud, kuni sotsiaalsed reeglid selle talumatuks kuulutasid? Otsisin selle kohta tööendeid nii kivististest kui ka mujalt.

Lõpuks püüdsin aru saada, mis paneb meid murdma bioloogilisi või kultuurilisi piire, mis takistavad meil pidevalt teineteise söömist. Kas ühel heal päeval võib inimsöömine saada tavapäraseks nähtuseks? Kas seda võib juba praegu aina tihedamini kohata? Vastused neile küsimustele on kõike muud kui kindlad, kuid samas ei saa paljusid kannibalismi üksikasju täpselt ega mustvalgelt lahterdada. Meeldib see meile või mitte, kuid isegi 21. sajandil võivad tekkida laiaulatuslikud kannibalismipuhangud, ja neid ei põhjustaks mitte ulme, vaid täiesti teaduspõhised tegurid.

Minu eesmärgiks oli hoiduda kannibalismiga seotud klišeelikest seisukohtadest, mis on juba meie kollektiivsesse teadusjuurdunud. Tohutut hulka asjakohast materjali uurides taipasin kiiresti, et see pole kuigi keerukas. Nimelt selgus, et isegi kõige kuulsamates kannibalilugudes oli seni täitmata faktilinki. Näiteks Donneri uusasunike juhtumit uurides liitusin grupi teadlastega, kelle nägemus ühest Ameerika kõige kuri-kuulsamast kannibalismiga seotud sündmusest paljastas loo 19. sajandi hüljatud uusasunistest.

Olen proovinud kõiki juhtumeid käsitleda teaduslikust vaatenurgast, süüvides antropoloogia, evolutsiooni ja bioloogia kõige huvipakkumatesse aspektidesse, leidmaks selle käitumise kõige laiemaid, kuid samas kõige paeluvamaid tagamaid. Mis juhtub meie keha ja meelega nälja tingimustes? Miks peavad naised nälgimisele paremini vastu kui mehed? Millised füsioloogiliselt äärmuslikud olud sunnivad meid sõpru ja isegi pereliikmeid sööma?

Kui rääkida kriminaalsest kannibalismist (Jeffrey Dahmerist ja teistest temasugustest), siis nende kuritegude ohtralt jutuainet pakkunud jubedad üksikasjad huvitasid mind märksa vähem kui tegelikud põhjused, miks need jubedad üksikasjad meile üldse huvi pakuvad. Käesolev raamat ei analüüsi niinimetatud kannibal-mõrvarite peas toimuvat, kuigi näib, et kannibalismiga seonduvate kuritegude arv on tõusuteel. Samuti hoian karmi joont sensatsiooni tagaajamise suhtes, tõstes esile ja

eristades üksteisest tõendusmaterjali, rahvapärimust, tõendamata infot ja väljamõeldisi.

Eesootavatel lehekülgedel kohtate mitmesuguseid kannibalismilugusid, alates järglaste üsasisesest konkurentsist kuni platsentat vitsutavate emadeni, kes kannavad edasi meditsiinilise kannibalismi pärandit. Tööpoolest, kohati ajab see iiveldama, kuid ma loodan, et see teekond kujuneb teile sama põnevaks ja ebatavaliseks kui mulle. See teekond aitab meil paremini mõista looduse keerukust ja meie liigi pikka ning tihti vereplekilist ajalugu.

Selle tõdemusega on paras haarata klaasike punaveini ja hakkame aga pihta!⁵

---

⁵ Sobivaks taustamuusikaks soovitan lugu „Timothy”, ühehitibändi The Buoys kaashaaravat pala. Loo on kirjutanud Rupert Holmes („The Piña Colada Song”) ja see patajab kolmest löksu jäänud kaevurist, kellest kaks pääsevad tänu sellele, et söövad ära loo peategelase. Aastal 1971 jõudis „Timothy” Billboardi 100 parima loo edetabelis 17. kohale, kuigi paljud juhtivad raadiojaamad keeldusid seda mängimast. Lootes seda keeldu tühistada, hakkasid plaadifirma Scepter Records juhid (tulutult) levitama kuulujuttu, et Timothy oli tegelikult muul.